

Heemtjdinghen

Heemtijsdinghen

Orgaan van de STICHTS-HOLLANDSE HISTORISCHE VERENIGING

Redactie: W.R.C. Alkemade, Burg. Elsenlaan 251, 2282 NG Rijswijk, tel. 070-3954274.

J.T. van Es, de Hoeve 23, 3471 DE Kamerik, tel. 03481-2071.

L.C.I.M. Peters, 's Gravensloot 117, 3444 BJ Woerden, tel. 03480-13891.

Verschijsnt 4 keer per jaar.

Verenigingsbestuur:

L.C.I.M. Peters	's-Gravensloot 117, 3444 BJ Woerden, tel. 03480-13891	voorzitter
F.A.L. de Goederen	Linschoten	vice-voorzitter
Mw. A.L.M.M. Maessen-Jansen	Elzenlaan 14, 3442 HW Woerden, tel. 03480-15970	secretaris
A.J. Straver	Leidsestraatweg 120, 3443 BZ Woerden, tel. 03480-15622	penningmeester
P.G. Knol	Oudewater	lid
Ir. W.J. Raven	Linschoten	lid
A.H. van Rooijen	Harmelen	lid
J. Schut	Driebruggen	lid
J.G.M. Veenboer	Woerden	lid

Gironummer penningmeester 33 07 97.

Bankrelatie: Rabo-bank Woerden, rek.no. 15.83.22.967.

Voor het aanmelden van nieuwe leden en adreswijzigingen wende men zich tot mevr. P.C.M. Kruijt-Brok, Marius Bauerstraat 32, 3443 HL Woerden, tel. 03480-19189.

Voor bestellingen van boekwerken en losse nummers van Heemtijsdinghen wende men zich tot mw. A.L.M.M. Maessen-Jansen, Elzenlaan 14, 3442 HW Woerden, tel. 03480-15970.

Kosten abonnement Heemtijsdinghen/lidmaatschap f 22,50 per jaar.

De verantwoording voor de inhoud van de artikelen berust bij de auteur.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen zonder toestemming van de redactie is niet toegestaan.

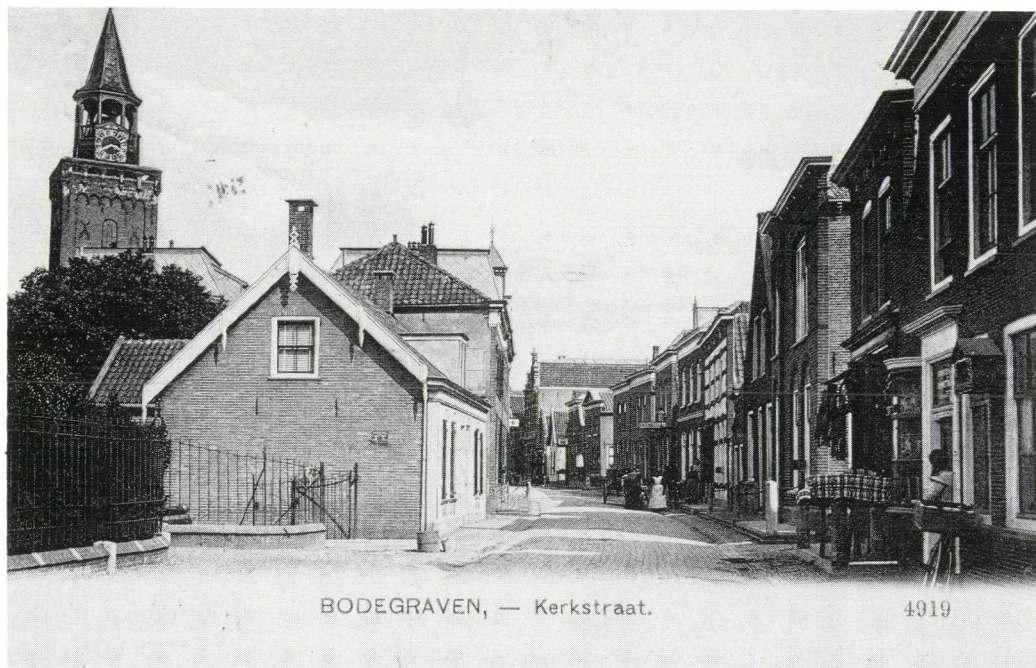
Regels voor het aanleveren van kopij kunnen bij de redactie worden aangevraagd.

Jan Cornelis Ceton, onderwijzer, communist en vlinderliefhebber

door dr. M.H.J. Buiting

Afstamming

Op de dertiende mei 1875 verschijnt Huijg Ceton voor de ambtenaar van de burgerlijke stand te Bodegraven om aangifte te doen van de geboorte van een zoon, Jan Cornelis Ceton, die in de vroege ochtend van die dag, rond vier uur, het levenslicht heeft aanschouwd.¹ De trotse vader is woonachtig aan de Kerkstraat in de kom van het dorp en is van beroep hulponderwijzer aan de openbare lagere school van Bodegraven en Nederlands Hervormd gedoopt. Huijg Ceton, ook wel geschreven als „Seton”, is waarschijnlijk een afstammeling van een Engelse militair, Sutton geheten, die rond 1620 in het plaatsje Schoonhoven was ingekwartierd.² De eerste voor ons van belang zijnde Ceton komt voor in het Doopregister van de Gereformeerde gemeente te Rotterdam. Op 22 maart 1795 doen Cornelis Ceton en Petronella Poulie aangifte van de geboorte van Johannes Ceton op 8 maart van dat jaar. Getuigen bij de aangifte zijn Johannes Ceton en Fransiva Poulie. Deze Johannes (Jan) Ceton, die Nederlands Hervormd is gedoopt, zal het beroep van koperslager gaan uitoefenen en in het huwelijk treden met Marija Huysman. Uit deze echtverbintenis wordt op 6 februari 1836 in het plaatsje Oud-Alblas de ons reeds bekende Huijg Ceton geboren.³ Opvallend is, dat Huijg niet in de proletarische of ambachtelijke voetstappen van zijn voorvaderen zal treden en een opleiding tot onderwijzer gaat volgen. Hoe, waar en wanneer hij de opleiding voor onderwijzer heeft gevolgd weten we niet⁴, maar wel bekend is, dat hij op 5 september 1859 Oud-Alblas verlaat om een betrekking als hulponderwijzer te aanvaarden in Vianen. Hij werkt daar aan de openbare lagere school, eerst onder leiding van de hoofdonderwijzer P.J. van Weygerden en na diens dood in 1860 onder leiding van het waarnemend hoofd, de heer J. Schmal. In augustus 1860 vertrekt Huijg naar Aarlanderveen, waar hij eveneens als hulponderwijzer werkzaam is, om ongeveer twee jaar later te verhuizen naar Bodegraven. Daar is hij tot 1883 als hulponderwijzer werkzaam aan de openbare lagere school „A”, om vervolgens gepromoveerd te worden tot onderwijzer aan dezelfde school. Hij woont in Bodegraven, tot aan zijn huwelijk met Maria Sterk op 12 juni 1874, op kamers. Eerst bij G(eerlof) de Jager, die van onderwijzer aan school „A” zal opklimmen tot schoolhoofd; vervolgens bij T. Scheer, die timmerman is van beroep, en tenslotte bij kleermaker H. Bekker. Alle drie belijden zij de Nederlands Hervormde godsdienst, wat erop duidt, dat Huijg Ceton — ondanks zijn onderwijzerschap aan de openbare lagere school — nog niet (radicaal) gebroken heeft met de godsdienst van zijn ouders. Dit suggereert overigens eveneens Cetons huwelijk met Maria Sterk, Nederlands Hervormd, die diep godsdienstig moet zijn geweest.⁵ Huijg Ceton trekt na zijn huwelijk enige tijd in bij zijn schoonfamilie, om vervolgens een zelfstandige woning te betrekken in het dorp Bodegraven, waar de twee zoons, de eerder vermelde Jan Cornelis en op 19 december 1878 Cornelis, geboren worden. Huijg Ceton vraagt en verkrijgt met ingang van 15 november 1893 eervol ontslag als onderwijzer wegens een voortschrijdende doofheid, die hem het lesgeven onmogelijk maakt.⁶ Hij sterft te Bodegraven op 15 april 1912.

De Kerkstraat in Bodegraven circa 1915. Het vierde huis van rechts is het geboortehuis van Jan Cornelis Ceton.

Coll.: Gemeentearchief Bodegraven.

Maria Sterk is geboren op 9 september 1836 te Bodegraven als dochter van Cornelis Sterk en Cornelia Spreij. Cornelis Sterk is waarschijnlijk geboren te Boskoop⁷ op 19 juni 1797 en oefent achtereenvolgens het beroep uit van wijnkopersknecht, winkelier en veehouder. Hij is Nederlands Hervormd gedoopt en overlijdt op 7 juni 1872 te Bodegraven. Cornelia Spreij is geboren te Zwammerdam op 2 maart 1798 en ze is kennelijk eveneens Nederlands Hervormd. Ze sterft op 27 september 1872, enkele maanden na haar man, te Bodegraven. Maria Sterk zelf overlijdt te Bodegraven op 23 april 1919.

Jeugdjaren te Bodegraven

Over de jeugdjaren te Bodegraven van Jan Cornelis Ceton of van zijn broer Cornelis is ons praktisch niets bekend. Jan heeft er in ieder geval de openbare lagere school bezocht waar zijn vader les gaf. Ofschoon ook het toenmalige openbaar lager onderwijs sterk religieus doordrenkt was, sluiten we niet uit dat de vorming van Jan op school „A” een eerste basis kan hebben gelegd voor zijn latere militante anti-godsdienstige overtuiging. Zijn vader, en ook Jan zelf, bevond zich waarschijnlijk in het grensgebied van een diep religieus wereldbeeld en van een terrein winnend seculier leef- en denkpatroon. Dit zal gestimuleerd zijn door een oprukkende mechanisatie, die de positie van de ambachtslieden, waartoe Huijgs vader behoorde, allengs bedreigde en die bij opmerkelijk velen onder hen een stimulans betekende de eigen zoons voor onderwijzer te laten leren.⁸ Van belang lijkt ons in dit verband, dat zulks voor Jans vader sociaal gezien een ambivalente positie opleverde, in de zin van het zich bevinden op het grensvlak van twee werelden. Zelf opgeklommen tot de status van een semi-intellectueel lid van de kleine burgerij, bleef hij

De openbare lagere school te Bodegraven rond 1890. De onderwijzer rechts is Huijg Ceton, de vader van Jan Cornelis Ceton.

Coll.: mw. M. Brijnen-Ceton, Leiden.

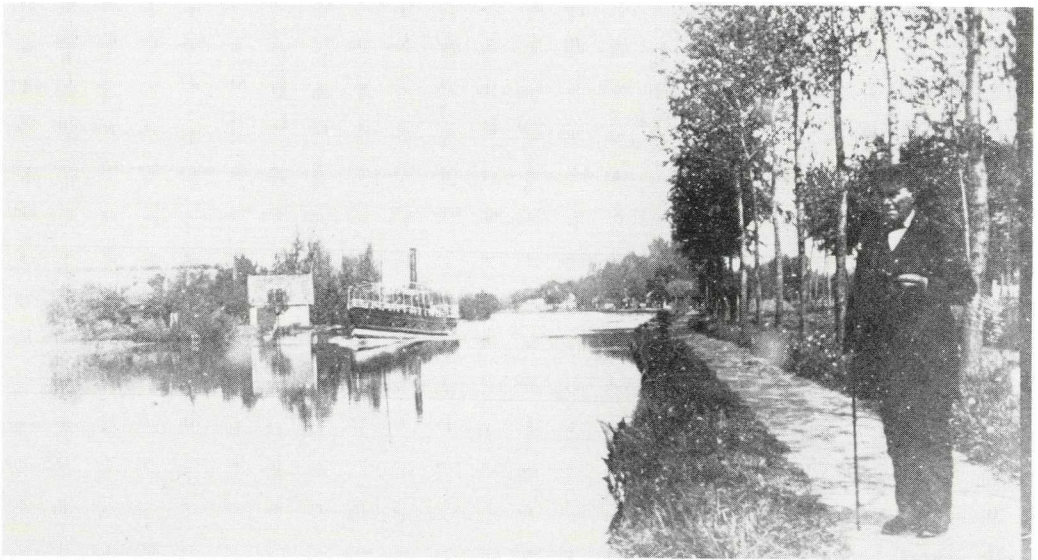

Huijg Ceton en Maria Sterk, de ouders van Jan Cornelis Ceton, te Bodegraven, circa 1910.

Coll.: mw. M. Brijnen-Ceton, Leiden.

anderzijds ingebed in de min of meer proletarische en deels boerse kennissenkring, die zo typerend was voor zijn sociale afkomst. Hij doorbrak dus maar zeer ten dele de sociale klasse van zijn voorvaderen, wat we ook fraai zien uitgedrukt in de levensloop van zijn beide zoons. De jongste zet als timmerman de traditie van een proletarisch-ambachtelijk beroep voort, terwijl de oudste zoon — net als de vader — een opleiding tot onderwijzer zal gaan volgen.

Het lijkt ons vanuit de hier geschetste achtergronden waarschijnlijk, dat Jans jeugd jaren in Bodegraven getekend zijn door twee, innerlijk tegenstrijdige, invloeden. In de eerste plaats is er de diep religieuze overtuiging van zijn moeder, die zeker sporen moet hebben nagelaten en een verklaring kan bieden voor de bijna religieuze ijver waarmee Jan in zijn volwassen leven het marxisme als verlossingsleer van het onderdrukte proletariaat diende.⁹ Anderzijds is er de invloed van zijn vader en het openbaar onderwijs, die een twijfel aan de religie en de uiteindelijke doorbraak naar atheïsme en marxisme verklaarbaar kunnen maken. In de tweede plaats is er de invloed van het onderwijzerschap van Jans vader, dat het tegenstrijdige stempel draagt van zowel een doorbreking van het traditionele ambachtelijke milieu als van het gevangen blijven zitten in de oude relatiepatronen, met de parallelle angst weer naar een proletarische positie te kunnen afdalen. Voor Jan kan dat als kind en jongeman een scherp besef hebben opgeleverd van de eigen ambivalente sociale positie, ingeklemd tussen proletariaat en „hogere standen”, wat zich, in de woelige jaren rond de eeuwwisseling van sociale strijd en industriële transformatie, bij Jan kennelijk heeft omgezet in het verlangen de klassenstructuur van de maatschappij voorgoed af te schaffen. De bijzondere positie van de volksonderwijzers, waar Jan toe gaat behoren en waar we later nog op zullen ingaan, zal hier zeker toe hebben bijgedragen.

Huij Ceton, de vader van Jan Cornelis Ceton, staande langs de Rijn, vermoedelijk bij Buitenkerk te Bodegraven, circa 1910.

Coll.: mw. M. Brijnen-Ceton, Leiden.

Waarschijnlijk heeft Jan Ceton in zijn Bodegravense periode ook al de liefde opgevat voor de natuur in het algemeen en voor de wereld der vlinders in het bijzonder en we vermoeden, dat het vooral de invloed van zijn vader was die hem op dit spoor zette. Zoveel is in ieder geval zeker, dat Jan al als jongeman vlinders verzamelt en bestudeert en dat hij gedurende zijn gehele verdere leven de schone wereld der vlinders op bijna wetenschappelijke wijze zal blijven onderzoeken.

De Rijkskweekschool te Haarlem

Op 3 juni 1890 verschijnt in de *Oprechte Dinsdagsche Haarlemsche Courant* de mededeling, dat de Minister van Binnenlandse Zaken ter kennis van belanghebbenden brengt, dat „op 1 September e.k. bij de Rijks-Kweekscholen voor onderwijzers te 's-Hertogenbosch, Haarlem, Middelburg, Deventer, Groningen en Maastricht kweekelingen kunnen worden geplaatst”. In het nummer van 25 augustus wordt vervolgens meegedeeld, dat van de 45 aangemelde kandidaten te Haarlem er 40 aan het toelatingsexamen hebben meegedaan, waarvan er 24 tot de Rijkskweekschool te Haarlem zijn toegelaten en nog eens 3 tot die te Den Bosch. Van de Haarlemse kweekelingen ontvanen er 17 een Rijkstoelage van f 300,— per jaar, waaronder Jan Ceton. Inderdaad wordt Ceton per 2 september 1890 als leerling van de Rijkskweekschool te Haarlem ingeschreven, alwaar hij de eerste jaren kost en inwoning geniet bij broodbakker J.B. Kamp, woonachtig aan de Jansstraat 21. Naderhand zal hij binnen Haarlem verhuizen, om zijn intrek te nemen in het huis van bloemist F. Faase Jr, die woont aan de Ruychaverstraat 8. Ceton blijkt één van de beste studenten van zijn groep, maar slaagt er tot verbazing van de directeur niet in door het onderwijzersexamen te komen, dat in april 1894 plaatsvindt.¹⁰ Bij de volgende gelegenheid, op 10 oktober 1894, lukt het gelukkig wel ofschoon van een denderende cijferlijst met vijfjes voor schrijven en stijl geen sprake is. Zeer hoge cijfers behaalt Ceton daarentegen voor muziek — een acht — en natuurkunde: een negen. Dit is stellig geen toeval, want gedurende al zijn vier leerjaren blinkt hij in deze vakken en in het niet geëxamineerde vak „natuurlijke historie” uit.¹¹ Dit zijn ook precies die vakken, waarin Ceton als amateur later zal excelleren blijkens zijn kennis van de natuur en de vlinders en het feit, dat hij een verdienstelijk amateur-pianist en violist zal worden. In hoeverre de Haarlemse Rijkskweekschool heeft bijgedragen aan Cetons overgang naar het socialisme is onbekend. Wel is zeker, dat deze kweekschool verschillende latere socialisten heeft gehuisvest. We vermelden de ooit befaamde marxist Pieter Vriedijk; verder Koos Vorrink, de leider van de *Arbeiders Jeugd Centrale* en van de *Sociaal-Democratische Arbeiderspartij* (SDAP), Willem Banning, één van de stichters van de PvdA, en tenslotte Jacob Israel de Haan. Toch lijkt het niet waarschijnlijk, dat Ceton in zijn Haarlemse periode al radicale politieke standpunten inneemt. Hoe anders te verklaren, dat hij zich in september 1892, samen met een dertiental andere kweekelingen, aanmeldt als participant, „in den vrijwillige oefeningen in den wapenhandel”, dat wil zeggen oefeningen in het hanteren der wapenen, onder supervisie van een milicien-korporaal.¹² Toch moet hij te Haarlem sterk beïnvloed zijn door een pedagogisch-didactisch klimaat, waarin enerzijds nadruk valt op „karaktervormende” vakken en activiteiten zoals handenarbeid, gymnastiek, tekenen, zang en toonkunst, terwijl ook het bijhouden van de schooltuin en het deelnemen aan schoolexcursies en muziekavonden het verhevene in de mens en het leren zien van de schoonheid van de natuur beogen wakker te maken.¹³ Anderzijds wordt het schoolsysteem te Haarlem bepaald door een radicale ontkenning van het belang van de sexualiteit, die geheel genegeerd wordt, terwijl het lerarencorps voorts voor diverse onderwezen vakken nauwelijks speciale akten heeft behaald en deze dan ook onvoldoende beheerst.¹⁴ We vermoeden, dat een kweekeling als Ceton, die in een zeer gevoelige leeftijd de Haarlemse kweekschool bezoekt, in hoge mate gevormd is door dit Haarlemse pedagogische klimaat. Zeer opvallend is in ieder geval dat Ceton, eenmaal onderwijzer geworden, zich enthousiast werpt op diezelfde pedagogische vorming — het organiseren van schoolwandelingen en het introduceren van viool- en pianospel op school — welke te Haarlem zo'n belangrijke plaats innam. Maar even plausibel lijkt de veronderstelling, dat de negatie en onderdrukking van de sexualiteit, bij Ceton tot een verzetshouding zullen hebben geleid tegen het pedagogische Haarlemse keurslijf, wat zich gaandeweg verwijd kan hebben tot kritiek op een maatschappij, die een dergelijk opleidingsinstituut voortbracht. Hij zal zich ook scherp bewust zijn geweest van de enorme afstand tussen de dorpse, „statische” en door een vaste hiërarchie bepaalde standenmaatschappij van zijn jeugd te Bodegraven en het leven te Haarlem, waar de kweekelingen via een „beschavingsoffensief” worden opgeleid tot genietters van de cultuur der hogere standen, zonder hiertoe echter ooit te kunnen gaan behoren. De kweekeling verwerft zijn

*Kwekelingen van de Rijkskweekschool te Haarlem, leergang 1890-1894.
Middelste rij, uiterst links: Jan Cornelis Ceton.
Coll.: Rijksarchief in Noord-Holland.*

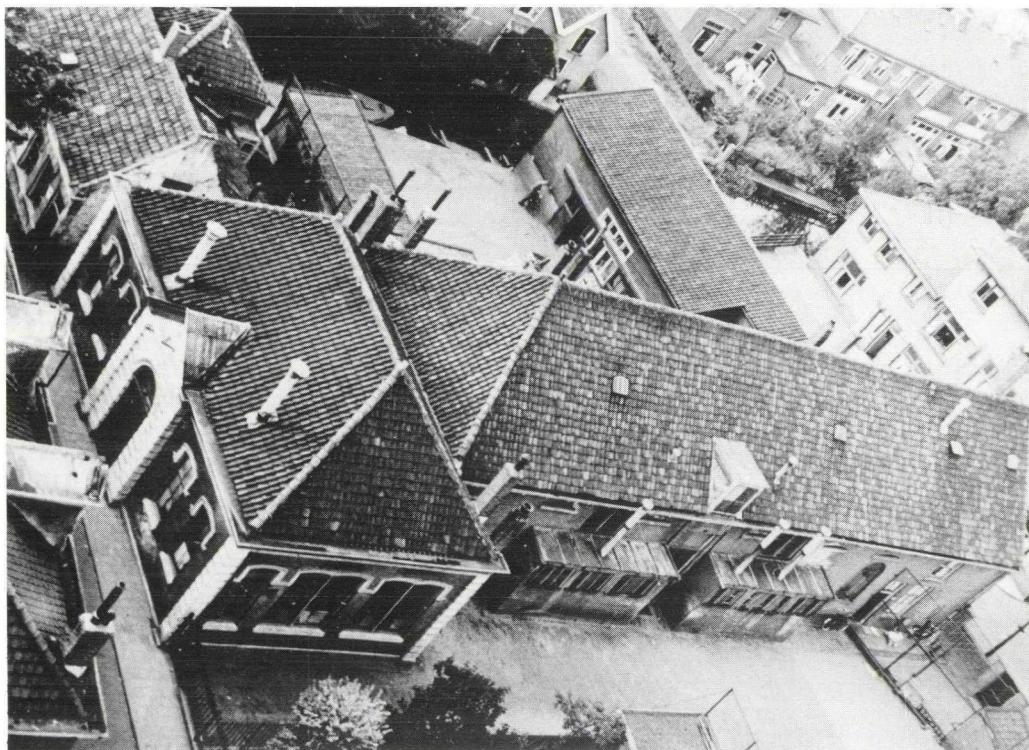
kennis van de „hogere cultuur” immers slechts teneinde deze als onderwijzer te populariseren onder de volksjeugd van de lagere school, die daarmee tot een ordentelijk, dat wil zeggen „aangepast”, staatsburgerschap wordt opgevoed.¹⁵ Wordt de onderwijzer over het algemeen gekenmerkt door de geest van een conformistische en kleinburgerlijke verering van de hogere standen en van een parallelle zendingsdrang jegens de lagere standen, voor een aanzienlijke minderheid welt verzet op tegen de rol van uitdager en bevestiger van de bestaande sociale en culturele verhoudingen en het is deze groep, die het socialisme zal gaan omhelzen. Deze oppositionele houding, die zo typerend is voor onder meer Ceton, wordt sterk in de hand gewerkt door buitengewoon radicale veranderingen op zowel economisch als cultureel terrein. De „sociale kwestie” dringt zich met onweerstaanbare kracht naar voren en het zijn vooral intellectuelen en onderwijzers, die als cultuurdragers en cultuurverspreiders een haat beginnen te ontwikkelen tegen „den geest-van-kapitalistische-burgerlijkheid als de gevaarlijkste belager en bedreiger van alle schoonheid, lieflijkheid en harmonie” en zij gaan vanuit deze grondhouding „een vage sympathie voelen voor de eerste groeistuipe van het Nederlandsche proletariaat”.¹⁶

Onderwijzer in Alphen aan den Rijn

Op 27 oktober 1893 behaalt Ceton te Haarlem de akte van hulponderwijzer en een jaar later, op 10 oktober 1894 de akte van onderwijzer. De kweekschool heeft de gewoonte te bemiddelen bij het vinden van een baan voor de jeugdige onderwijzers, wat kennelijk ook in het geval Ceton geschiedt. Reeds in januari 1895 vertrekt hij naar Alphen aan den Rijn om er als onderwijzer te gaan werken aan de openbare lagere school aldaar.¹⁷ De school is, zeer toepasselijk, gelegen aan de Schoolstraat en staat onder leiding van de hoofdonderwijzer P. Maazen, waar Ceton ook bij intrekt. Ceton volgt de onderwijzer Ernst Johan Keizer op, die per 1 januari 1895 naar Culemborg is vertrokken en hij mag voorlopig genieten van een jaarinkomen van vijfhonderd gulden, wat zelfs voor die tijd een zeer schamel inkomen betekent. Alphen aan den Rijn ligt

in hetzelfde calvinistische Oude Rijn-gebied, waar ook Bodegraven is gesitueerd en we sluiten daarom niet uit, dat Cetons vader de kweekschool en zijn zoon gewezen heeft op de vacante plaats. Of het een gelukkige keuze is, mag evenwel betwijfeld worden. Het openbaar onderwijs in Alphen aan den Rijn en wijde omgeving zit in deze jaren ingeklemd in een vijandig calvinistisch milieu en de protestants-christelijke gemeentebesturen stellen alles in het werk om de openbare scholen zoveel mogelijk te marginaliseren. Jan Ceton zal dit al zeer snel gemerkt hebben, al was het maar omdat de strijd rond het openbaar onderwijs met grote regelmaat de kolommen van *De Rijnbode* vult, het regionale blad van Alphen aan den Rijn en omstreken. Daarnaast treedt de sociale kwestie op de voorgrond, die al evenzeer de aandacht van Ceton getrokken zal hebben. Zo vermeldt *De Rijnbode* van 23 januari 1895 een bijeenkomst van „Patrimonium”, de in 1876 opgerichte protestants-christelijke werkliedenvereniging, te Alphen aan den Rijn. Opvallend is niet alleen de aanwezigheid van zowel werklieden als patroons, maar ook de toespraak van G.J.B. Bontje die verbeteringen voor de werkman bepleit via wettelijke weg en die toenadering tussen kapitaal en arbeid noodzakelijk acht. Bontje schetst daarbij de Tweede Kamer als vertegenwoordiger van het gehele volk en hemelt de zogenaamde „Kamers van Arbeid” op.¹⁸ Zijn betoog stuit op fel verweer van de onderwijzer C. Bijkerk, die in het nabijgelegen plaatsje Oudshoorn aan de openbare school werkzaam is. Hij ontkent, dat de Tweede Kamer het gehele volk zou vertegenwoordigen en roept uit: „Hoevele duizenden zijn er niet van het kiesrecht verstoken?” Daarnaast kenschetst hij de „Kamers van Arbeid” als organen zonder enige invloed en roept retorisch uit, „wat zo’n Kamer van Arbeid eraan kan doen, als een kwaadwillige patroon zich niet om hare uitspraak bekommert; moet dan zo’n werkman opgeofferd worden aan den mammon?”¹⁹ Bijkerk zal bij herhaling in *De Rijnbode* ageren tegen het sociale onrecht en hij zal even fel opkomen voor de belangen van de onderwijzers, die in zijn ogen veel te weinig verdienen. De meeste furore verwekt hij echter met zijn ongehoord felle aanvallen op de Anti-Revolutionaire gemeenteraden in de regio, die het openbaar onderwijs trachten te wurgen. In *De Rijnbode* van 3 februari 1897 doet hij een hevige uitval naar de tactiek van de Anti-Revolutionairen de schoolgelden van de openbare scholen te verhogen. Bijkerk spreekt van „meineedige raadsleden”, omdat ze ingaan tegen de afgelegde eed te waken voor de belangen van het openbaar onderwijs. In het nummer van 10 februari 1897 bestempelt hij hen zelfs als „anarchisten” en „wetsontduikers” en contrasteert hun gedrag met dat van de „rustige, onschuldige werkstakers”. Bijkerks artikelen leiden tot woedende reacties en tot kreten hem de mond te snoeren²⁰, maar de (liberale) redactie van het blad geeft hieraan geen gehoor. Dat onder meer Ceton kennis heeft genomen van Bijkerks artikelen en optredens is absoluut zeker. Hij heeft *De Rijnbode* regelmatig gelezen en zijn oog moet wel gevallen zijn op de activiteiten van een onderwijzer, die sociaal bewogen is en — net als Ceton zelf — ageert voor een betere sociale positie van de klasseonderwijzer. Het komt ons ook uiterst waarschijnlijk voor, dat Bijkerk en Ceton elkaar rond deze periode hebben ontmoet en dat het deze ontmoeting is geweest die Ceton rond 1900 de *Sociaal-Democratische Onderwijzersvereniging* (SDOV) binnenloodst. In de Alphense periode uit Ceton zelf zich echter nog niet in opstandige socialistische zin, maar hij wordt er wel actief als belangenbehartiger van de onderwijzers. Op 22 november 1896 plaatst hij een eerste ingezonden stuk in *De Rijnbode*, waarin hij wijst op een adresbeweging ten gunste van een pensioen voor weduwen en wezen van onderwijzers. Hij merkt in zijn artikel onder meer op: „Mannen, dagelijks bezig met de opvoeding der kinderen van hunne medeburgers, hebben nauwelijks genoeg om vrouw en kinderen behoorlijk te onderhouden. En ontvalt hun de kostwinner — dan moet na zijn dood worden gebedeld”. Ceton eist daarom een wijziging van de wet en het ingrijpen van de staat.²¹ Uit een ingezonden artikel van zijn hand van 26 oktober 1898 blijkt, dat hij dan secretaris is van de afdeling Alphen van het *Nederlandsch Onderwijzers Genootschap* (NOG). Ook in dit artikel zet hij zich in voor een betere salariering van de onderwijzers. Overigens verbetert hij zijn eigen sociale positie als onderwijzer enigermate, door op 28 juli 1898 de Hoofdakte voor Onderwijzer te behalen, wat hem een salarisverbetering van f 50,- per jaar oplevert.²²

Naast zijn activiteiten voor het Nederlandsch Onderwijzers Genootschap en de studie ten behoeve van zijn Hoofdakte, is Ceton ook buitengewoon actief in Alphen als natuur- en vlinderliefhebber. Dit blijkt onder meer uit een rede van Ceton op de algemene vergadering van onderwijzers en onderwijzeressen aan het openbaar en bijzonder onderwijs uit het arrondissement Woerden. De bijeenkomst wordt gehouden op 14 september 1895 in Hotel Sint Joris te Alphen en staat onder leiding van de heer C.A. Zelvelder, de schoolopzichter van het arrondissement.²³ Ceton levert er een bijdrage aan de discussie over een nieuwe pedagogische aanpak van de schoolkinderen, waarbij diverse sprekers kritiek leveren op het bestaande schoolsysteem, dat wordt getypeerd als „africhtingsschooltjes in de kunstjes lezen, schrijven, rekenen”. Ceton sluit hierbij aan, door te betogen, dat de schoolwandelingen dienstbaar moeten worden gemaakt aan het onderwijs in de vakken aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkunde, tekenen en zang. Hij stelt: „Juist die schoolwandelingen geven ons de stof voor ons taalonderwijs. Hoeveel woorden en uitdrukkingen ontleenen hunnen oorspronkelijken inhoud aan dingen en verschijnselen in bosch en veld, wei en water, aan verschillende bedrijven. Veel stof in onze leesboeken is onbruikbaar door 't gebrek aan waarnemingen”. Ceton zet zich hierbij af tegen de publieke opinie, die tegen de schoolwandelingen is en hij verwerpt de veel te grote nadruk in het onderwijs op boekenwijsheden alléén. De mensen geloven, zo stelt hij, het geschrevene meer dan „hunne oogen, want hunne oogen zijn verzwakt, verzwakt door het overmatig gebruik van die brillen, de boeken; zozeer, dat zij dikwijls wat zij in boeken gelezen hebben, niet herkennen, wanneer het hun in de natuur voorkomt. Bij de jeugd willen we zorgen, dat zij hare oogen oefene”.²⁴

De openbare lagere school te Alphen aan den Rijn, waar Jan Cornelis Ceton van 1895 tot 1899 werkzaam was.

Coll.: Gemeentearchief Alphen aan den Rijn.

Ceton betoont zich in deze opvattingen een waardig kind van de nieuwe pedagogische opvattingen, zoals deze aan de Rijkskweekscholen werden bijgebracht en de weergegeven kritiek op de bestaande pedagogische praktijken is ook nauw verbonden met een grote liefde voor de natuur, die uiterst fraai naar voren komt in een artikel, dat Ceton in dezelfde periode publiceert in het blad van Jac. P. Thijsse: *De Levende Natuur*. In de tweede jaargang van het blad publiceert Ceton een artikel, dat hij in juni 1897 geschreven heeft en waarin hij de natuur uitbundig bezingt.²⁵ Hij beschrijft er een eenzame wandeling van Alphen naar Boskoop op een prachtige zomerdag, temidden van de nog vrijwel ongerepte natuur. Opvallend aan de schildering is het overweldigende gevoel van inbedding in een beschermende en koesterende natuur: „'t Is een stille, zoele dag. Zacht ritselend beweegt de ratelpopulier, het perpetuum mobile der bosschen zijn bladen. Kalm overschaduwde de knotwilg de sloten en nauwelijks beweegt hij zijn zachtgroene, behaarde blaadjes. 't Is overal vrede, rust in de natuur. Loomerig ligt de koe te herkauwen in het malsche gras; een stil voor zich heenstarende bles beweegt dromerig zijn staart om de vliegen te verjagen, en wijdt schijnbaar al zijn overige aandacht aan de paal van een hek”.

Even opvallend als het hier gewekte beeld van een aards paradijs is de plotse doorbreking ervan in de volgende zinsnede, waarin het opkomende industriële kapitalisme in een flits aan ons voorbij trekt: „We slaan een hoek om. Links van ons wordt de gezichteinder begrensd door den zich kronkelenden Rijn; de Alferhoorn met zijn hoogopgaande iepenlanen en de rookende schoorstenen der vele fabrieken, draait zich langzaam van Noord-Zuid, in welke richting dit water ook door Alfen loopt, naar Oost-west, zijn oorspronkelijke en algemeene richting.” Ceton heeft temidden van de harmonie van de natuur de disharmonie ontdekt van de „rookende schoorstenen der vele fabrieken” en het komt ons voor, dat in deze zinsnede de oplossing is vervat van het ogenschijnlijk raadselachtige verband tussen Cetons natuurliefde en zijn latere rigoureuze socialisme, dat de verloren gaande band met de natuur zou moeten herstellen en een nieuwe gouden eeuw van harmonie en zekerheid zou vermogen te creëren.

Socialistische en communistische jaren

Op 14 maart 1899 vraagt Ceton ontslag als onderwijzer te Alphen, om ruim twee maanden later, einde mei te vertrekken naar Amsterdam.²⁶ C. Bijkerk treedt in zijn voetsporen door per 1 september 1899 een post als onderwijzer in Amsterdam te aanvaarden. Ceton gaat werken aan school nr. 130, die in 1922 de Kastanjepleinschool zal worden gedoopt, gelegen in Amsterdam-Oost aan de 2e Oosterparkstraat 133. Het is een school „der 2e klasse”, dat wil zeggen een school waar zeer overwegend kinderen uit de kleine burgerij en de geschoolde arbeidersstand les krijgen. Tot de opheffing van de school in augustus 1925 blijft Ceton er werkzaam om dan overgeplaatst te worden naar de Bankaschool aan de Bankastraat 20 in de Indische Buurt. Overeenkomstig de Kastanjepleinschool, is ook de Bankaschool geen echte „volksschool” en vooral bedoeld voor kinderen uit de kleine burgerij en de „gezeten arbeidersstand”. Twee jaar later blijkt Cetons klas boventallig en wordt besloten hem met klas en al over te plaatsen naar de Kramatschool aan de Soembawastraat 77, ook gelegen in de Indische Buurt. Tot zijn pensionering in april 1936 zal Ceton hier in de hoogste klassen les blijven geven.²⁷

Ceton moet een uitstekende en idealistische onderwijzer zijn geweest. Uit beschrijvingen van leerlingen komt een beeld naar voren van een rustige en vertrouwenwekkende meester, die door niemand wordt gevreesd en die zelden straffen aan leerlingen oplegt. Hij legt bij de Kastanjepleinschool een schooltuintje aan, dat buiten de schooltijd door de kinderen bewerkt wordt. Ceton is de enige onderwijzer, die iets dergelijks organiseert. Net als in zijn Alphense periode neemt hij de schoolkinderen regelmatig mee naar buiten, waar ze de opdracht krijgen bloemen en planten te zoeken, waarover Ceton vervolgens alle informatie verstrekt. De door de leerlingen verzamelde planten en bloemen worden gedroogd en in herbariums geplakt, voorzien van (Latijnse) namen. Vaak vertelt Ceton tevoren wat de kenmerken zijn van planten als de ranonkel en de hondsdrif

om vervolgens met de kinderen op pad te gaan om aan de Ringdijk, vanuit de Kastanjepleinschool, of de Zuiderzeedijk, vanuit de Kramatschool, ernaar op zoek te gaan. Dit soort uitstapjes was toendertijd verre van usance en Ceton wekt bij de leerlingen enthousiasme en natuurliefde op. Ceton combineert deze uitstapjes vaak met het laten zien van bloemen, planten en van natuurtaferelen via de toverlantaarn, die door enkele uitverkorenen bij de meester thuis wordt opgehaald en plechtig in de klas opgesteld. Een enkele maal gaat een klas op schoolreisje naar Renkum, waar één van de drie toenmalige vakantiekindhuizen gevestigd was. Meester Ceton bereidt alles terdege voor en laat de kinderen noteren, wat ze moeten meenemen. Men gaat per trein naar het vakantieoord, waar Ceton boswandelingen maakt en drie dagen lang met de kinderen optrekt. Het is een zo groot feest, dat leerlingen het zich zestig jaar later nog precies kunnen herinneren. Daarnaast legt Ceton grote nadruk op praktische handvaardigheden, zoals handenarbeid, en hij leert ze het spoorboekje te gebruiken.

Ook opvallend aan hen onderwijzerschap van Ceton — en stellig bepaald door de Haarlemse kweekschool — is zijn nadruk op het muziekonderwijs. Hij leert de kinderen een grote veelheid van tweestemmige liederen, die ze later — als volwassenen — nog met graagte zingen. De meisjes, met mooie alten, laat hij vaak de jongenspartij zingen en bij veel kinderen is op die wijze voorgoed een liefde gewekt voor de muziek. Ceton componeert ook zelf liedjes, die hij voor de leerlingen ten gehore brengt, waarbij hij zelfs ter begeleiding de viool hanteert. Daarnaast excelleert hij in een prachtige vertelkunst, waar velen dierbare herinneringen aan bewaren.

Cetons sociale bewogenheid komt naar voren in zijn benadering van arme kinderen. Sommige kinderen van de meester kunnen niet aan de schoolwandelingen meedoen omdat ze geen fatsoenlijk schoeisel hebben en anderen verzuimen de gymnastiekles vanwege het ontbreken van ordentelijk ondergoed. Over deze noodgedwongen ziekmeldingen spreekt Ceton met de ouders, maar kijkt er nooit de kinderen op aan, wat andere leerkrachten wel deden. Ceton verwekt ook opschudding, door op huisbezoek te gaan bij ouders van begaafde leerlingen. Tijdens deze bezoeken, die toendertijd uitzonderlijk waren, bezweert hij de ouders de kinderen te laten doorleren ofschoon hij beseft moet hebben, dat de financiën om dit te realiseren ontbraken.

Wat in alle beschrijvingen van oud-leerlingen frappeert is de merkwaardige verschijning van Ceton. Hij is zeer lang, met een rossige baard en hardos en fletse, lichtblauwe, waterige ogen. Het gebit is bruin gekleurd, vermoedelijk door het overvloedige gebruik van drop en vooral het kettingroken van sigaren. Het meest merkwaardige is echter zijn kledij. Hij draagt eeuwig een donker manchester pak, dat aan het lichaam gegoten blijft, tot het totaal is afgedragen. De stropdas is meestal foutief geknoopt en de meester vertoont zich nogal eens met twee verschillende sokken onderaan de lange, magere benen.²⁸

Met zijn medeonderwijzers heeft Ceton nauwelijks contact, wat ongetwijfeld voortvloeit uit onoverbrugbare politieke meningsverschillen. Ceton meldt zich bij aankomst in Amsterdam onmiddellijk aan als lid van de SDAP en hij wordt in oktober 1900 secretaris van afdeling Amsterdam-III, de grootste afdeling van de partij.²⁹ In september 1899 is hij al secretaris geworden van het Hoofdbestuur van de SDOV³⁰ en in 1901 wordt hij tevens penningmeester van de *Amsterdamsche Bestuurdersbond*³¹, een samenwerkingsverband van SDAP en lokale vakorganisaties. Hij etaleert zich nadrukkelijk als socialist, wat in de periode rond de eeuwwisseling behalve een moedige stap, tevens een bijzonder grote kloof impliceert met de overwegend kleinburgerlijke meerderheid der (volks)onderwijzers. Typerend aan „rode onderwijzers” als Ceton en Bijkerk is een afkeer van de gezeten (klein)burgerij en haar levensstijl, een afkeer die gevoed wordt door de naturalistische literatuur van een „fin de siècle”-periode. Ze menen, dat educatie van het volk de oplossing van de „sociale kwestie” naderbij brengt en ze bestrijden uit alle macht de twee voornaamste vijanden: „de domheid der massa en de brutale overmacht der kapitalisten”.³²

Onder leiding van Ceton en Bijkerk poogt de SDOV de veel grotere *Bond van Nederlandsche Onderwijzers* (BvNO) om te vormen tot een sociaal-democratische organisatie, die behalve als belangenbehartiger van onderwijzers ook actief zal moeten optreden in de klassenstrijd en daarom

*Jan Cornelis Ceton als onderwijzer temidden van de 6e klas van de Kramat-school te Amsterdam, 1936.
Coll.: J.J. Terstall, Amsterdam.*

een bondgenootschap zal moeten vormen met de arbeidersbeweging. Daarnaast weten Ceton en Bijkerk een meerderheid van de SDOV achter zich te krijgen ten gunste van de zogenaamde „verplichte, neutrale staatsschool”: het lager onderwijs zal neutraal in godsdienstig en politiek opzicht moeten zijn en gefinancierd moeten worden door de staat, terwijl het „vrije”, religieuze onderwijs verstoken zal blijven van elke vorm van staatssteun. Dit standpunt, dat duidelijk geïnspireerd is door de onderwijservaringen van Ceton en Bijkerk in Alphen wordt, vooral in de SDAP, uiterst radicaal uitgedragen en leidt er tot hevige botsingen.

De SDAP is tot ongeveer 1900 gekenmerkt door een grote interne eenheid, die nauw samenhangt met de strijd van de partij met de *Sociaal-Democratische Bond* (SDB). Deze strijd leidt tot de ondergang van de Bond in 1900, maar lanceert tevens hevige tegenstellingen in de SDAP. In de jaren 1900/1901 barst een strijd los tussen een kleine, vooral uit intellectuelen en hooggeschoolde arbeiders bestaande, linkervleugel en een partijmeerderheid onder leiding van Pieter Jelles Troelstra over Troelstra's voorstel steun te verlenen aan pachters en kleine boeren. De linkervleugel — naderhand de „marxisten” gedoopt — ziet dit als het steunen van een ondergaande klasse en keert zich er fel tegen.³³ Nog heviger is de twist één jaar later, wanneer Troelstra de partij voorstelt steun te verlenen aan staatsubsidiëring van het bijzonder lager onderwijs. Dit voorstel is duidelijk geïnspireerd door de confessionele verkiezingszege van 1901 en beoogt mede stemmen te winnen onder de godsdienstige arbeiders. Ceton, Bijkerk, Pieter Wiedijk, Herman Gorter, Henriëtte Roland Holst en vele andere „marxisten” keren zich heftig tegen het voorstel, dat ze zien als een principeloos najagen van clericale kiezers en als steun aan een instituut, dat de religieuze arbeiders gevangen houdt in de ideologische denkpatronen van de heersende klasse. In het met de SDAP verbonden theoretische blad, *De Nieuwe Tijd*, publiceert Ceton in 1902 een artikel³⁴, waarin hij meedeelt, dat zijn „sociaal-demokraties onderwijzersgemoed in opstand” is gekomen tegen Troelstra's voorstel. Verwijzend naar het standpunt van de Duitse zusterpartij, de SPD, eist hij onverkorte afwijzing van elke steun der partij aan het „vrije” onderwijs en hij eist de uitbanning op de lagere school van alle vormen van religieuze of politieke beïnvloeding.

Ceton verwijst in zijn artikel naar zijn ervaringen te Alphen, die hem duidelijk maakten dat daar van een vrije schoolkeuze geen sprake was, ofschoon de wet hier wel vanuit gaat. De machtspositie der werkgevers binnen de kerkgenootschappen, leidt ertoe dat de ouders hun kinderen — ofschoon ze dit eigenlijk niet willen — naar de godsdienstige school sturen. Het forceren door de calvinistische gemeentebesturen van verhoogde schoolheffingen voor de openbare scholen, beoogt eveneens de ouders te dwingen hun kinderen naar de protestantse school te sturen. Daarnaast wijst Ceton erop, dat op de calvinistische en katholieke scholen van neutraal onderwijs geen sprake is doch, integendeel, dat de geesten van de arbeiderskinderen er beneveld worden door clericale en kapitalistische propaganda. Ook in *De Volksonderwijzer*, het orgaan van de SDOV, ageert Ceton tegen de partijleiding en op het partijcongres van Groningen (30-31 maart 1902) valt hij, tesamen met Bijkerk, hevig uit tegen Troelstra en de partijleiding. Met lede ogen moet hij echter aanzien, dat Troelstra een ruime partijmeerderheid achter zich krijgt.

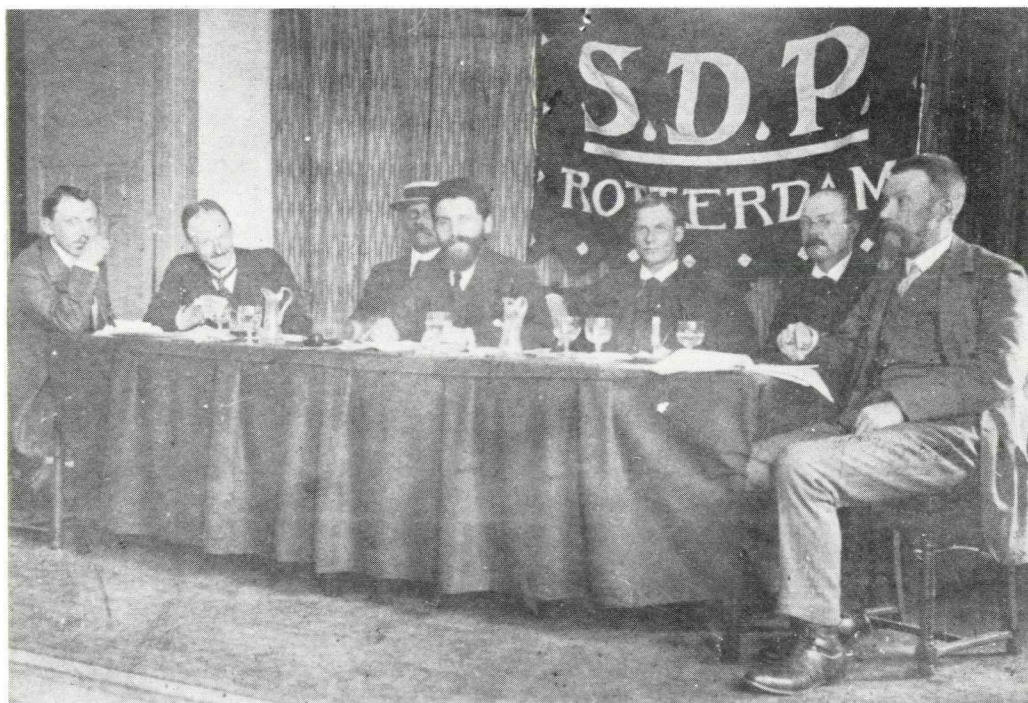
Het partijcongres van Groningen betekent voor Ceton een keerpunt in zijn politieke leven. Ofschoon hij uiterst actief zal blijven voor de partij en een vaak beslissende bijdrage levert aan haar verkiezingszeges³⁵, zal hij vanaf 1902 in toenemende mate vervreemden van partijleiding en partijmeerderheid, die een steeds gematigder opstelling kiezen en — in de ogen van Ceton en medestanders — het socialisme nog slechts met de lippen belijden. Wanneer de rond *De Nieuwe Tijd*³⁶ verzamelde groep van gematigde marxisten zich neerlegt bij de suprematie van Troelstra c.s.³⁷, reageert een jeugdige ultra-radicalen groep door in oktober 1907 een eigen weekblad op te richten, *De Tribune* geheten. Redacteuren van het blad zijn Jan Ceton, Willem van Ravesteyn — historicus uit Rotterdam — en David Wijnkoop, voormalig letterenstudent en zoon van een befaamde Amsterdamse liberale rabbijn. Het blad begint na enkele maanden hevige kritiek te leveren op de partijkoers en roept daarmee een reactie op, die uiteindelijk leidt tot het bijeenroepen van het buitengewoon congres van Deventer (13-14 februari 1909). Daar worden, temidden van de grootste emoties en een enorm tumult, de drie redacteuren van het blad geroeyerd. Tesamen met een schare van marxistische medestanders verlaten erna Ceton, Wijnkoop en Van Ravesteyn per trein Deventer waarbij ze, revolutionaire liederen zingend, de met ijsschotsen bedekte IJssel passeren. Eén maand later, op 14 maart 1909 — de sterfdag van Karl Marx! — richt de marxistische Gideonsbende de *Sociaal-Democratische Partij in Nederland* (SDP) op, die in november 1918 zal worden omgedoopt tot de *Communistische Partij Holland* (CPH).

De rol van Ceton in de partijstrijd is een uiterst rigoureuze geweest. Hij is ontegenzegglijk de radicalste van het drietal, dat *De Tribune* opricht en hij is ook degene, die elke poging tot verzoening met de oude partij de grond inboort. Men krijgt uit zijn optreden de indruk, dat zijn onderwijzerschap in het calvinistische Oude Rijn-gebied en wellicht zijn ervaringen als kind in Bodegraven, zo'n aversie hebben opgeleverd tegen het religieuze onderwijs, dat hij een ieder die er ook maar een duimbreed aan wenst toe te geven, hartgrondig veracht. Het staat absoluut vast, dat hij oprecht van mening is geweest, dat het „vrije onderwijs” een vloek betekent voor de vrije ontplooiing van de schoolkinderen en een kolossale belemmering voor de komst van het socialisme in Nederland. Zijn liefde en achting voor het schoolkind, zijn dus organisch verbonden met een woedende haat tegen het „clericale” onderwijs en tegen diegenen in de SDAP, die hieraan wensen toe te geven.

Ceton gaat deel uitmaken van het partijbestuur van de SDP, waarvan hij in december 1910 secretaris-penningmeester zal worden. Zijn vertrouwen in de toekomst van de nieuwe partij is onwettelijk groot. Zo roept hij op het buitengewoon congres van de SDP van 21 maart 1909 uit: „De arbeiders wachten op ons. Wij mogen niet zolang traineeren, totdat ze niet meer naar ons luisteren”. In werkelijkheid echter telt de partij tot aan de Eerste Wereldoorlog slechts een vijfhonderdtal leden en heeft de grootste moeite als organisatie voort te bestaan. Ook *De Tribune*, het orgaan van de partij, weet slechts dankzij het onvermoeibare zwoegen van Ceton, die jarenlang redactielid en administrateur van het blad zal blijven, voort te bestaan. Ceton publiceert er talloze

artikelen in en wanneer *De Tribune* in april 1916 wordt omgezet in een dagblad, zal Ceton er nog hechter mee verbonden worden. Sindsdien hokt hij vrijwel dag en nacht aan Amstel 85, waar het blad wordt gezet en gedrukt. Annie Romein-Verschoor, die Ceton persoonlijk gekend heeft, merkt over deze episode op: „Ceton, die in 1909 tot de uitgestoten linkervleugel van de S.D.A.P. behoord had, was de spil van de krant: de penningmeester. Hij was hardnekkig, rechtlijnig en nuchter op het cynische af, allesbehalve een „idealist” en hij ploeterde aan één stuk om uit de moeizaam toevloeiende dubbeltjes en kwartjes wekelijks het geld bij elkaar te harken, dat de krant verslond aan materiaal en loon”.³⁸

Ofschoon Nederland erin slaagt buiten de oorlogshandelingen te blijven, neemt de nood in het land na 1915 snel toe en leidt tot hongeroproeren en demonstraties. De SDP organiseert, samen met andere linkse groepen, acties en demonstraties en weet daardoor radicaliserende arbeiders voor zich te winnen. Bovendien krijgt de partij de wind in de zeilen door de geslaagde bolsjewistische revolutie van oktober 1917, die zo'n indruk maakt dat de partij haar naam verandert in CPH. Bij de Kamerverkiezingen van 1918, de eerste onder het algemeen kiesrecht, behaalt, wat dan nog de SDP heet, ruim 31.000 stemmen en zowel de lijstaanvoerder van de partij, David Wijnkoop, als het partijbestuurslid Willem van Ravesteyn worden in het parlement verkozen. Een jaar later, bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten, wordt onder meer Jan Ceton verkozen in de Staten van Noord-Holland.³⁹ Hij voert er zeer frequent het woord ter verdediging van de belangen van arbeiders en gemeentewerklieden en hij ageert er tegen het godsdienstig onderwijs en ten

Congres van de Sociaal-Democratische Partij op 28 mei 1911 te Rotterdam.

Achter de tafel v.l.n.r.: Sam de Wolff, Willem van Ravesteyn jr., Herman Gorter, David Wijnkoop, Louis de Visser, Gerrit Mannoury en Jan Cornelis Ceton.

Coll.: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

gunste van het openbaar onderwijs. Een typerend voorbeeld van zijn betoogtrant is de aanval op de katholieke afgevaardigde mr. J.B. Bomans tijdens de Statenzitting van 29 juni 1920. Bomans had bepleit de lagere loonklassen te verbeteren. Hierover merkt Ceton op: „Wij hebben den heer Bomans hooren spreken over sociale rechtvaardigheid en hij heeft allerlei schoone woorden over zaken betreffende den arbeider gesproken, maar wat is bij hem de praktijk? Deze, dat hij voor de laagste klassen komt tot eene loonsverlaging. Ik stel tegenover al zijn schoone woorden dit, dat hij, in plaats van de armsten, de geringsten, de minsten op te heffen, dezen nog lager wil trappen dan zij al staan volgens de hier voorgestelde salarisregeling. Hier geldt wel degelijk de Bijbelsche spreuk: „van wien niet heeft zal genomen worden en aan wien heeft zal gegeven worden.” En aan het adres diergenen, die de arbeiders verwijten te grote gezinnen te stichten, merkt Ceton op: „Er is gezegd, dat er verschil moet zijn tusschen het opfokken van dieren en het opfokken van menschen. Ja precies, maar hoe is het vaak in de practijk? Dat de arbeidersklasse genoodzaakt is haar kinderen als dieren op te fokken en de bourgeoisie de dieren kan opfokken als menschen. Zoo moeten wij op het oogenblik de zaak zien en dat moet duidelijk worden gezegd”.⁴⁰ Dit soort redevoeringen doet de sympathie van de Statenleden voor de communistische afgevaardigde zeker niet toenemen en men zal in 1923 de kleine „vormfout” van Ceton — hij stuurt te laat zijn geloofsbrieven op na zijn herverkiezing als Statenlid — gretig aangrijpen, om hem buiten het college te houden.⁴¹

Uiteraard betekent het lidmaatschap van de Provinciale Staten een extra belasting voor Ceton, wat deze er echter niet van weerhoudt het initiatief te nemen tot de oprichting van de *Kommunistische Onderwijzers Vereeniging* in 1919. De bescheiden organisatie, die tot einde 1923 bestaan heeft, telt vermoedelijk enkele tientallen leden verspreid over de grote steden van het land. De vereniging geeft een maandblad uit, *De Communistische Onderwijzer* geheten, dat geredigeerd wordt door Ceton, J.W. Stuurman en W. Wolda. In het blad verschijnen vele artikelen van Cetons hand, waarin hij spreekt van het stervende kapitalisme en waarin hij bij herhaling aandacht besteedt aan de zogenaamde „arbeids-eenheidsschool”. Met dit schooltype wordt in de jaren twintig in de jeugdige Sovjet-Unie geëxperimenteerd en het beoogt de arbeid, dat wil zeggen het aanleren van een verscheidenheid van maatschappelijke arbeidsvormen, tot de basis van scholing en wetenschappelijke vorming te verheffen. De school zou voor ieder vrij toegankelijk moeten zijn en zou tevens alle onderwijsvormen, van bewaarschool tot hogeschool moeten omvatten. Ceton is er juichend over en vat het plan op een bezoek te brengen aan de Sovjet-Unie om het schoolsysteem met eigen ogen te aanschouwen. Dit bezoek zou bovendien prachtig gecombineerd kunnen worden met het bijwonen van zowel het Congres van de Rode Vak-Internationale als van de Communistische Internationale (Comintern).⁴² Op 25 februari 1921 richt Ceton een schriftelijk verzoek aan de wethouder van onderwijs van Amsterdam een reis te mogen maken naar de Sovjet-Unie ter bestudering van de „arbeids-eenheidsschool”.⁴³ Zowel de inspecteur van het onderwijs als het college van Burgemeester en Wethouders van Amsterdam wijzen het verzoek echter af, waarna Ceton de gemeenteraad om toestemming vraagt. De Raad stemt er wèl mee in, maar dit vermag het college niet te vermurwen. Dit ondanks het feit, dat Ceton heeft aangeboden voor een plaatsvervanger te willen zorgen, die hij uit eigen zak wil betalen. Op 17 mei 1921 hakt Ceton dan de knoop door en deelt, zich beroepend op de instemming van de Gemeenteraad, mee toch te vertrekken. De volgende dag, woensdag 18 mei — de dag na de Pinkstervakantie — meldt het hoofd van de Kastanjepleinschool, H. Spruitenburg, dat Ceton niet voor de klas is verschenen. De inspecteur voor het onderwijs bericht enkele dagen later verontwaardigd aan de wethouder van onderwijs, dat Ceton met voorbedachten rade verdwenen is. Dit is gebleken uit het feit, dat Ceton nauwkeurig geregeld heeft wie voor de schooltuin zal zorgen en ook de vier kinderen heeft aangewezen, die zullen blijven zitten.

De reis naar Rusland verloopt zeer moeizaam. Het Duitse consulaat weigert Ceton een visum, waarop hij illegaal op pad gaat en pas na ruim een week Moskou bereikt. Met de geestverwante

*Jan Cornelis Ceton, circa 1920.
Coll.: mw. M. Brijnen-Ceton, Leiden.*

onderwijzers Brecht Takes en Jan Stam bezoekt hij in Moskou en verschillende andere steden scholen en bericht er later van in *De Communistische Onderwijzer* en in verschillende brochures, verluicht met zelfgemaakte foto's. Ceton verhuult in deze artikelen en brochures geenszins de ontstellende armoede en ellende, die hij in de Sovjet-Unie aantrof. Ook de door hem gemaakte foto's tonen duidelijk het primitieve karakter van het door hem zo bewonderde schooltype. Maar Ceton plaatst deze armoede en achterlijkheid in het kader van de vernielingen door revolutie en burgeroorlog en houdt staande, dat temidden van de woestijnen de jonge Sovjet-staat werkt aan de toekomst der mensheid. Het is natuurlijk niet met zekerheid vast te stellen, maar uit de beschikbare bronnen moet wel geconcludeerd worden dat Ceton — in tegenstelling tot Henriëtte Roland Holst, die ook te Moskou is — geen moment zijn geloof in de Sovjet-Unie heeft verloren. Toch toont hij zich ook een koele, pragmatische waarnemer, wat wel blijkt bij zijn bezoek aan het Comintern-Congres. Temidden van een juichende menigte communisten verschijnt er Lenin op het podium. Alleen Jan Ceton laat zich niet meeslepen, blijft vertrouwen op zijn eigen oordeel en deelt later aan Van Ravesteyn mee, dat de grote leider van de revolutie hem ernstig was tegengevallen. Meer oog blijkt Ceton te hebben voor een vrouwelijke communistische kameraad, die hij als een heldin aanbidt.⁴⁴

J. C. Ceton en Emma J. Hess
hebben de eer U kennis te geven van hun voorgenomen
huwelijk, waarvan de voltrekking zal plaats hebben op
Woensdag 19 Juli a.s.

Amsterdam, 4 Juli 1911.

Laing's Mekstraat 33.

Geen Ontvangdag.

*Huwelijksaankondiging van Jan Cornelis Ceton en Emma Josephine Hess.
Coll.: mw. M. Brijnen-Ceton, Leiden.*

Cetons vertrek naar Rusland veroorzaakt een enorme sensatie in de landelijke pers, waarbij de grote meerderheid van de bladen het beleid van Burgemeester en Wethouders van Amsterdam scherp kritiseert, maar ook Cetons eigengereide vertrek onaanvaardbaar noemt. De fraaiste reactie is ongetwijfeld die van de *Nieuwe Schiedamsche Courant*, die Cetons reis bestempelt als een nieuw bewijs van „de verwildering en de bandeloosheid van de roode elementen”.⁴⁵ De *Bond van Nederlandsche Onderwijzers*, de *Kommunistische Onderwijzers Vereeniging* en *De Tribune* verdedigen Ceton, die begin augustus naar Nederland terugkeert. Ceton wordt evenwel op 16 augustus de toegang tot zijn school geweigerd en hij wordt vervolgens op voordracht van het college van Burgemeester en Wethouders en met instemming van de Gemeenteraad op 7 september ontslagen als onderwijzer. Ondertussen is W.H. Vliegen namens de SDAP Den Hertog opgevolgd als wethouder van onderwijs en het is deze oude politieke vijand van Ceton, die te kennen geeft dat een sollicitatie van betrokkene naar een plaats aan zijn oude school goede kansen biedt. Voorwaarde is wel, dat Ceton een verklaring tekent, zich in het vervolg te zullen houden aan de „Instruktie voor het onderwijzend personeel”. Ceton voldoet hieraan en staat op 16 januari 1922 weer op zijn oude school voor de klas.

Op 19 juli 1911 treedt Ceton in het huwelijk met Emma Josephine Hess, nadat haar echtverbintenis met Wijnkoop, Cetons politieke strijdmakker, op een mislukking is uitgelopen. Getuigen bij het huwelijk zijn Cornelis Ceton, Jans broer, de boekhouder Barend Luteraan en de werklieden Jacobus Ienverloo en Engbert Roozeboom. Een feestje geeft het jonge paar niet, want op de bewaard gebleven invitatie heet het koeltjes: „Geen ontvangdag”.⁴⁶ Het huwelijk van de aantrekkelijke Emma Hess met de lange stijve en in veler ogen toch wat saaie Ceton verwekt grote verbazing en leidt tevens tot een zekere verkoeling tussen Wijnkoop en Ceton. Emma Hess is van zowel vaders als moeders zijde van joodse afkomst,⁴⁷ maar ze is, net als Ceton zelf, al vrij vroeg van het geloof vervreemd en ten tijde van haar huwelijk met Ceton is ze een overtuigd marxiste en lid van de SDP. Ze heeft een tijd lang als boekhoudster gewerkt en heeft als begaafd autodidact statistische onderzoekingen verricht voor de SDAP. Van Cetons huwelijk met Emma Hess is ons helaas bitter weinig bekend. Het huwelijk blijft kinderloos — naar zeggen, omdat Emma geen kinderen wenst — en van verstoringen van de echtelijke relatie is ons niets bekend.

Wanneer Jans broer, Cornelis, in 1922 sterft, wordt het echtpaar Ceton-Hess aangewezen als voogd over de enige dochter, van Cornelis en diens vrouw, Johanna Catharina van Wijk. Deze dochter, de eerder vermelde Maria Ceton, woont dan nog met haar moeder te Bodegraven en Jan keert in deze periode enige malen per jaar naar zijn geboorteplaats terug. Het is altijd een feest voor Jans nichtje, wanneer oom Jan en tante Emma arriveren. De altijd sigaren rokende Jan brengt cadeaus mee en spreekt Maria rustig en begrijpend toe. Tante Emma is minder toeschietelijk en schijnt een tamelijk strenge indruk te hebben gemaakt. Enige opschudding moet Ceton wel verwekt hebben in Bodegraven, want wanneer hij met zijn nichtje door Bodegraven wandelt, wordt er door de dorpelingen steeds gemompeld, dat de lange wandelaar een Amsterdamse communist is!⁴⁸ Cetons bezoeken aan Bodegraven hebben tot 1931 voortgeduurd, wanneer Maria's moeder voor de tweede maal huwt.

*Maria Ceton-Sterk temidden van haar zonen Cornelis (links) en Jan Cornelis Ceton, te Bodegraven, circa 1915.
Coll.: mw. M. Brijnen-Ceton, Leiden.*

Afscheid van de politiek

Vanaf het begin van de jaren twintig rijst er in de CPH verzet van een jonge generatie communisten tegen het oude driemanschap, dat al ruim tien jaren de centrale partijposities beheerst. De oppositie verwijt Wijnkoop c.s. een te vijandige houding jegens het *Nationaal Arbeids-Secretariaat* en een te positieve opstelling jegens parlement en SDAP.⁴⁹ Daarnaast speelt het generatieconflict een belangrijke rol, waarbij uiteindelijk beslissend blijkt dat de jeugdige opposanten de steun verwerven van de Exekutieve van de Comintern. In mei 1925 treedt het oude partijbestuur, inclusief Ceton, af en een jaar later worden onder meer Wijnkoop en Van Ravesteyn geroyeerd. Ceton, die zich vanaf het begin onverzoenlijk jegens de opposanten heeft opgesteld, volgt zijn oude kameraden en wordt lid van het partijbestuur van de op 17 oktober 1926 opgerichte *Communistische Partij Holland-Centraal Comité* (CPH-CC). Daarnaast wordt hij zowel redacteur als administrateur van *De Communistische Gids*, het orgaan van de nieuwe partij.

Vanaf 1926 bestaan er dus twee communistische partijen, die elkaar te vuur en te zwaard bestrijden en beide dingen naar de gunst van Moskou. De controverse leidt zelfs tot de bizarre situatie, dat bij de Kamerverkiezingen van 1929 elk der beide partijen een kandidaat in de Kamer verkozen ziet. De feitelijke patstelling tussen de „officiële” CPH en de CPH-CC leidt tenslotte tot pogingen de beide partijen te herenigen, wat inderdaad in juni 1930 leidt tot het opgaan van de CPH-CC in de CPH. Ceton neemt deel aan de onderhandelingen, maar heeft hoogstwaarschijnlijk — in tegenstelling tot Wijnkoop⁵⁰ — niet willen bukken voor de voorheen zo fanatiek bestreden tegenstanders, die van hun kant stellig niet gehunkerd hebben naar de wederopname van de zo onbuigzame in de eigen rijen. Nooit zal Ceton terugblikken op zijn politieke leven, waardoor we niet weten of en in hoeverre hij is gaan breken met het communisme. Een brief van Emma Hess aan Van Ravesteyn van 6 april 1943 suggereert evenwel, dat Ceton nooit zijn communistische overtuiging heeft laten varen.⁵¹

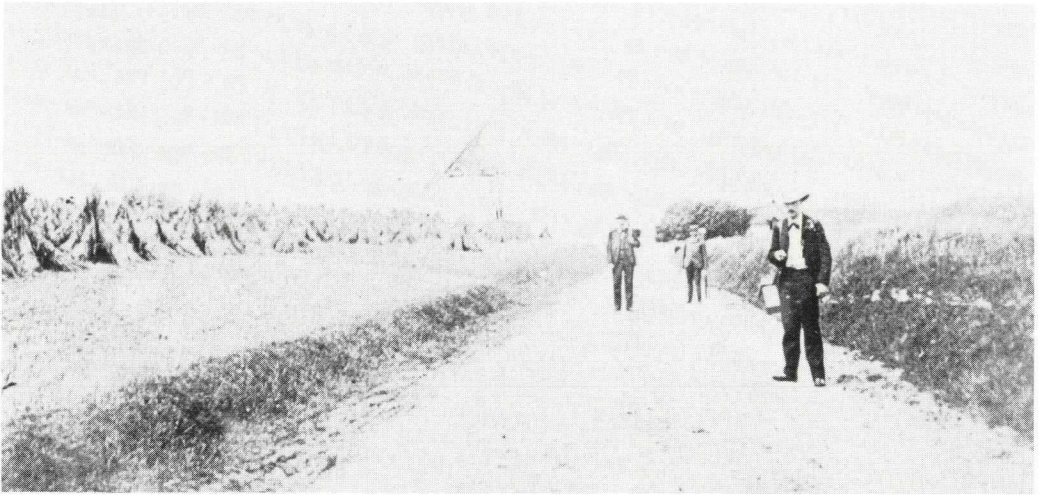
Cetons afscheid van de politiek is abrupt en totaal en hij moet al uiterst snel zijn oude hobby, vlinders verzamelen en bestuderen, zijn gaan hervatten. Uit de te Wageningen aanwezige vlindercollectie van Ceton blijkt, dat hij in de loop van 1931 weer vlinders is gaan vangen⁵² en van een oude kennis van Ceton weten we, dat hij in de dertiger jaren contact zocht met de arbeiders van het seinhuisje van Watergraafsmeer, om te informeren naar nachtvlinders.⁵³ In het februarinummer van *De Levende Natuur* verschijnt weer een eerste artikel van Cetons hand, waarin verhaalt wordt van zijn verblijf in het plaatsje Preda, gelegen in Zwitserland in het Ober-Engadin, vlakbij Sankt Moritz. Het is een prachtig, poëtisch artikel, verlucht met door Ceton zelf gemaakte foto's, over de schitterende alpenweiden met hun enorme rijkdom aan vlindersoorten en natuurschoon. Het is of Jan Ceton in dit artikel weer is teruggekeerd naar de overweldigende natuurbeleving van zijn Alphense jaren: „En dat alles in de frissche, hooge, ijle berglucht; die alles licht en kleurig maakt, waar 't een wellust is, in deze zonnige, warme dagen te toeven, waar slechts de dalende zon u noopt, af te dalen naar lager sferen, al liggen deze dan nog op bijna 2000 m. hoogte”.⁵⁴ Er zullen nog zeer vele artikelen volgen, vooral over de vlinderstudie in Nederland, terwijl Ceton tevens lid wordt van de „Nederlandsche Entomologische Vereeniging” en artikelen publiceert in haar orgaan, de *Entomologische Berichten*. Ceton bezoekt enkele malen de jaarvergaderingen van de vereniging en een enkel, nog levend, lid herinnert zich hem als ⁵⁵ „een man met een Jezusgezicht en een grote baard”.

Ceton zal na zijn communistische periode nog tot 1 april 1936 als onderwijzer blijven werken. Profiterend van een nieuwe wet vraagt en krijgt hij vervroegd pensioen, waarbij hij verwijst naar de gezondheidstoestand van Emma Hess, die een verblijf buiten de grote stad noodzakelijk maakt.⁵⁶ Op 16 april 1936 vestigen de Cetons zich in het plaatsje Albergen, behorend tot de gemeente Tubbergen. Ze wonen er in een prachtige omgeving en Jan vangt er talloze vlinders.⁵⁷ Hij construeert er ook een „vanghok” — een in de nachtelijke uren verlichte ruimte — om nachtvlinders te vangen. Een buurvrouw van de Cetons kan zich nog herinneren, hoe Jan, gewapend met een vlindernet, door de omgeving van Albergen zwerft.⁵⁸

*Emma Josephine Hess, circa 1920.
Coll.: mw. M. Brijnen-Ceton, Leiden.*

Waarom de Cetons dit eldorado zo snel weer verlaten weten we niet, maar reeds op 3 september 1936 vertrekken ze naar Wageningen, waar ze gaan wonen aan de Keijenbergscheweg nr. 9.⁵⁹ Jan Ceton en Emma Hess moeten hier gelukkige jaren hebben gekend, genietend van hun huis en van de bossen en de weiden in de omgeving. Jan gaat er weer op vlinderjacht en een buurvrouw herinnert zich hem als een in manchesterpak gestoken, ietwat gebogen lopend heer, met de platvoeten gestoken in grote schoenen. Hij komt er in contact met andere vlinderliefhebbers, met wie hij regelmatig zijn hobby beoefent. Emma moet ziekelijk geweest zijn en ze ligt vaak op de bank in de tuin, maar ze beoefent ook haar hobby: het maken van fraaie borduursels.⁶⁰ Tot in de oorlogsjaren blijft Jan Ceton artikelen publiceren. Zijn laatste artikel in *De Levende Natuur* dateert van februari-maart 1941 en in de *Entomologische Berichten* verschijnt nog een publicatie in november van dat jaar. Het artikel in *De Levende Natuur*, „De Hullenberg” getiteld, lijkt qua opzet sterk op Cetons allereerste uit 1896 waarin — zoals we zagen — een wandeling van Alphen naar Boskoop beschreven wordt. Ook in „De Hullenberg” wordt de lezer meegevoerd

*Jan Cornelis Ceton (links) met twee onbekenden op vlinderjacht, ergens in Nederland rond 1920.
Coll.: mw. M. Brijnen-Ceton, Leiden.*

op een rondwandeling van Jans huis naar een heuvel op enkele kilometers afstand: „Een Geldersch kwartiertje van het dorpje Bennekom ligt de Hullenberg, als de meeste Nederlandsche bergen niet veel hooger dan een half honderd meters. Wandelt ge van het dorp den weg naar Heelsum op, dan moogt ge zeker niet verzuimen het prachtige oude geboomte om de villa Erica uw aandacht te schenken”. En: „Ik hou van die kleine, smalle paadjes in de bosschen, waarvan er hier zoo vele zijn. Men moet zoo nu en dan eens een tak op zij moeten buigen en de grond moet niet al te gelijkmatig zijn. En dan, jonge berken en eiken en beuken, lorken en elzen en dennen, alles door elkaar. Zoo hier en daar glijdt er een hagedis ritselend weg, de staande vliegen gonzen u overal om de ooren en staan dan plots stil, tot verwondering van elken aviateur.” Behalve deze schildering van de omgeving, beschrijft Ceton in het artikel ook hoe hij in zijn huis nachtvinders vangt en hoe het huis bezocht wordt door talloze vogels.⁶¹ Het is een idyllische schets, waarin heel vaag de ellende van de oorlog doordringt, waar Ceton opmerkt, dat hij „dit jaar” het zonnebloemzaad voor zijn vogeltjes niet kan krijgen.⁶²

In de loop van 1942 openbaart zich bij Ceton een dodelijke ziekte, vermoedelijk longkanker.⁶³ Hij wordt in de laatste maanden van dat jaar vervoerd naar het „Johnnieter Hospitaal” te Amerongen⁶⁴, waar hij op 21 januari 1943 overlijdt. In *De Levende Natuur* schrijft J. Wilcke, buurman van de Cetons, een In Memoriam, waarin hij Ceton herdenkt als „een gul, hulpvaardig en nobel mens, die nooit klaagde en die, ook toen hij wist, dat hij niet beter zou worden, zijn blijmoedigheid tot het laatst behield”.⁶⁵ Emma Hess, die gedurende Jans ziekte, in het ziekenhuis heeft gelogeed, is wanhopig en ontroostbaar. Ze is bovendien verre van gezond en het ergst van alles is dat ze door Jans overlijden in dodelijk gevaar verkeert. Ze is van joodse afkomst en heeft de bescherming die haar huwelijk met Jan bood, van calvinistische origine immers, nu abrupt verloren. Het protestantse Zendings Diaconessehuis te Amerongen ontfermt zich over haar en Emma Hess kan er enkele maanden blijven wonen. Wanneer er in april 1943 Duitse vrouwen worden ingekwartierd, moet ze echter vertrekken. Vanuit het Diaconessehuis vindt men een tehuis voor haar in Wageningen, waar ze bij de familie Nordholt aan de Oude Bennekomscheweg 160 komt inwonen. In feite zit ze daar min of meer ondergedoken, wat Emma buitengewoon beklemt en er tenslotte toe leidt, dat ze in oktober 1943 vertrekt naar haar oudste broer te Hilversum. Dit wordt haar noodlottig. Rond april 1944 wordt ze gedeporteerd naar Westerbork en vandaar verder naar Auschwitz, waar ze vrijwel direct na aankomst, op 22 mei 1944, moet zijn omgebracht.⁶⁶

Noten:

1. Deze en andere gegevens omtrent Huijg Ceton en familie zijn ons verstrekt door: de heer L.C.I.M. Peters van het „Streekarchivariaat „Rijnstreek““; de heer C. Koppenol van de gemeente Graafstroom en de heer J. Ruijter van het Gemeentearchief te Vianen.
2. Wij danken deze informatie aan de predikant J. Seton uit Assen, die de beschikking heeft over een stamboom, die tot rond 1620 teruggaat. Ceton zelf meende afstammeling te zijn van Franse Hugenoten. Dit is echter vrijwel zeker onjuist. De naam „Ceton” wordt vanaf de vroegste tijden geschreven met een „S”, wat een Engelse afstamming plausibel maakt. Ook Huijg Ceton, Jans vader, geeft pas in Bodegraven als familienaam „Ceton” op, voorheen schreef ook hij de naam met een „S”.
3. Johannis (Jan) Ceton overlijdt op 7 oktober 1859. Wanneer zijn vrouw is gestorven is ons niet bekend.
4. Er bestonden verschillende manieren om onderwijzer te worden: via de Rijkskweekscholen die het hoogst in aanzien stonden; via de overige kweekscholen; vervolgens via de normalessen en tenslotte als minst in aanzien staande methode via de opleiding bij een schoolhoofd. Zie: Sj. Karsten, *Op het breukvlak van opvoeding en politiek. Een studie naar socialistische volksonderwijzers rond de eeuwwisseling* (Amsterdam 1986), p. 54.
5. Mededeling Mevr. Maria Brijnen-Ceton, dochter van Jan Cetons broer, Cornelis.
6. De gemeenteraad stemt in met Huijg Cetons verzoek om eervol ontslag op 22 september 1893, nadat een positief advies dienaangaande is uitgebracht door G. de Jager, hoofd der openbare lagere school, de arts Kapteijn en de districts-schoolopziener Wichers. Uit een schrijven van de Burgemeester van IJsselstein aan de Burgemeester van Bodegraven, d.d. 16.12.1893, blijkt dat Huijg Ceton als onderwijzer werkzaam moet zijn geweest in IJsselstein. In de raadsstukken van de gemeente is daaromtrent evenwel niets aangetroffen.
7. Ook Middelburg (Z-H) staat als geboorteplaats vermeld.
8. Karsten wijst op deze factor en toont met cijfers het sterke verband aan tussen een ambachtelijke familiale traditie en het voor onderwijzer studeren van een nieuwe generatie, wanneer mechanisatieprocessen de eigen positie bedreigen. Zie Karsten, *Op het breukvlak*, pp. 49-50.
9. Jan Ceton heeft tot haar dood een bijzonder goede relatie met zijn moeder gehad, die in geen opzicht verstoord werd door zijn politieke standpunten. Mededeling Mevr. Maria Brijnen-Ceton.
10. De directeur, P.H. van der Ley, schrijft op 27 april 1894 aan de minister van onderwijs, dat Ceton altijd heeft behoord „tot de beste leerlingen der klasse” en dat de afwijzing voortvloeide uit de „zeer abnormale” omstandigheden van het examen. Hij verzoekt de minister de toekenning van de rijksstudietoelage tot oktober te verlengen. Dit verzoek wordt ingewilligd. Zie P.H. van der Ley aan de minister van onderwijs, 27.4.1894. In kopieboek „Brieven aan den Minister”, inv.nrs. 7-8, archief „Rijks Pedagogische Academie Haarlem” (RPA), aanwezig in het Rijks Archief Noord-Holland.
11. Archief RPA, inv.nrs. 109-111, 114, 123, 128.
12. Brief directeur Van der Ley aan de „Inspekteur en schoolopziener”, 6.9.1892, Archief RPA, inv.nr. 16.
13. Zie voor deze punten: Karsten, *Op het breukvlak*, p. 59.
14. We ontlene deze gegevens aan de studie van Wiedijk over Koos Vorrink, die in 1907 te Haarlem ging studeren. We vermoeden, dat de situatie in Cetons kweekschoolperiode eer slechter dan beter zal zijn geweest. Zie C.H. Wiedijk, *Koos Vorrink. Gezindheid-Veralgemening-Integratie. Een biografische studie (1891-1940)* (Groningen, 1986), pp. 12-15.
15. Zie voor deze punten: Karsten, *Op het breukvlak*, pp. 57-61.
16. H. Roland Holst-Van der Schalk, *Kinderjaren en jeugd van R.N. Roland Holst* (Zeist, 1940), p. 68.
17. Ceton wordt op 20 december 1894 door Burgemeester en Wethouders voorgedragen, tesamen met H. van Hof en B.M. Vergunst, als kandidaat voor de post van onderwijzer. Op donderdag 27 december 1894 beslist de gemeenteraad van Alphen aan den Rijn ten gunste van Ceton. Zie het verslag van de raadsvergadering in *De Rijnbode*, 30.12.1894.
18. In 1895 bestaat er in Nederland een soort census-kiesrecht, dat het overgrote deel van de arbeiders van het stemrecht uitsluit. In 1896 wordt een wet-Van Houten aangenomen, die het stemrecht weliswaar

- uitbreidt, maar niet wezenlijk breekt met de bevoorrechtte klasse. De „Kamers van Arbeid” zijn adviesorganen, waarin werkgevers en werknemers vertegenwoordigd zijn en bedoeld om kapitaal en arbeid te verzoenen. Een echt succes zijn ze nooit geworden.
19. Cornelis Bijkerk is geboren op 18 oktober 1872 te Leeuwarden en is Nederlands Hervormd gedoopt. Op 18 november 1893 vertrekt hij uit het Friese Barradeel naar Oudshoorn. Rond 1895 is hij hoogstwaarschijnlijk al socialist en wellicht al lid van de in 1894 opgerichte SDAP.
 20. Zie bijvoorbeeld hoe ene J.B. Wesselink in *De Rijnbode* van 17 februari 1897 de redactie van het blad bezweet geen verdere artikelen van Bijkerk meer op te nemen, tenzij voluit ondertekend. Bijkerk ondertekent namelijk altijd met: „B” te „O”.
 21. „Ingezonden. J.C. Ceton”, *De Rijnbode*, 22.11.1896. De adresbeweging gaat uit van het *Nederlandsch Onderwijzers Genootschap* en de *Bond van Nederlandsche Onderwijzers* (BvNO).
 22. Besluit van de Alphen Gemeenteraad van 25 oktober 1898. Zie „Gemeenteraad Alphen (25 oktober)”, *De Rijnbode*, 26.10.1898.
 23. Zie de aankondiging in *De Rijnbode* van 11.9.1895.
 24. „Onderwijzers-Vergadering gehouden te Alfen a/d Rijn, op 14 september 1895”, *De Rijnbode*, 22.9.1895.
 25. J.C. Ceton, „Een wandeling in Alfens omstreken”, *De Levende Natuur. Tijdschrift voor Natuursport*, 2e jaargang, 1898, pp. 87-89. Tot 1900 publiceert Ceton verschillende artikelen in het blad, waarna er tot 1932 een abrupt einde aan komt. De reden is natuurlijk zijn involvering in de politiek, die alle aandacht van hem gaat opeisen.
 26. S.H. Maazen uit Hazerswoude wordt benoemd tot opvolger van Ceton aan de openbare lagere school te Alphen. Maazen heeft, net als Ceton, aan de Rijkskweekschool te Haarlem gestudeerd en is de zoon van de eerder vermelde P. Maazen.
 27. Zie voor deze informatie: Gemeente-archief Amsterdam.
 28. Dankzij het KRO-radioprogramma „Adres Onbekend” van vrijdag 12 oktober 1990, zijn we erin geslaagd een aantal oud-leerlingen van Jan Ceton op te sporen. Zonder de buitengewoon waardevolle informatie van deze leerlingen, acht in getal, zou het in de tekst weergegeven beeld van Ceton als onderwijzer voorgoed verloren zijn gegaan. Deze oud-leerlingen zijn: Aan de Kastanjepleinschool: Mevr. M. Hemminga en Mevr. J.A.M. Lammen, beiden te Amsterdam en Mevr. A. de Vries te Warnsveld. Aan de Kramatschool: Mevr. W. Rijlaarsdam-Bloebaum te Amsterdam; de heren H. Bloebaum te Nunen, J.J. Terstall en A. van Plateringen te Amsterdam en M.J. de Soet te Almere. Daarnaast is ons buitengewoon waardevolle informatie verschaft door Mevr. L.M. Keet-Mac Donald te Zwaag, wier moeder en tantes les kregen van Ceton aan de Kastanjepleinschool. Wat betreft Cetons uiterlijk en gedrag staan ook fraaie beschrijvingen in: A.A. de Jonge, *Het Communisme in Nederland. De geschiedenis van een politieke partij* (Den Haag, 1972), p. 20, J de Kadet, *Uit mijn Communistentijd* (Amsterdam, 1965), pp. 212-214, A.J. Koejemans, *David Wijnkoop. Een mens in de strijd voor het socialisme* (Amsterdam, 1967), p. 93, A. Romein-Verschoor, *Omzien in verwondering. Herinneringen van Annie Romein-Verschoor*, deel 1 (Amsterdam, 1970), p. 200.
 29. Tot de reorganisatie van de partij in september 1902 heet de afdeling officieel: Arbeiderskiesvereniging Amsterdam-III en is formeel niet bij de SDAP aangesloten. Tot die datum bestaat er één afdeling Amsterdam, die van 1903 wordt vervangen door negen afzonderlijke afdelingen. Arbeiderskiesvereniging Amsterdam-III wordt dan omgezet in afdeling Amsterdam-III. De SDAP is opgericht te Zwolle op 26 augustus 1894.
 30. De SDOV is opgericht in 1890 en is lange tijd nauw verbonden geweest met de oude *Sociaal-Democratische Bond* van Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Ten tijde van Cetons toetreden heeft de SDOV zich bekend tot de SDAP. De SDOV zal einde 1908 worden opgeheven bij gebrek aan leden.
 31. De Bestuurdersbond is vanuit de SDAP opgericht om de invloed van de sinds 1893 bestaande nationale vakbondsfederatie, het *Nationaal Arbeidssecretariaat*, dat onder anarchistische invloed staat, in te perken.
 32. Karsten, *Op het breukvlak*, pp. 78-80.
 33. Zie voor de partijstrijd, leidend tot het „schisma van Deventer”, vooral: Henny Buiting, *Richtingen-en partijstrijd in de SDAP. Het ontstaan van de Sociaal-Democratische Partij in Nederland* (SDP) (Amsterdam, 1989).
 34. J.C. Ceton, Vrije school of verplichte staatschool, *NT 7* (1902), pp. 37-51, 109-121.

35. Tot de verkiezingen van 1918 bestaat er in Nederland een districtenstelsel, alsmede een censuskiesrecht. Ceton slaagt erin, samen met Wijnkoop en S.R. de Miranda, een systeem te ontwikkelen — de zgn. „Kiezerskweek” — dat veel extra kiezers voor de SDAP weet te verzekeren. Bovendien blijkt Ceton een schitterend organisator, die een perfecte administratie van het SDAP-electoraat weet te verzorgen.
36. *De Nieuwe Tijd* is in 1896 opgericht en staat juridisch los van de SDAP. Na de eeuwwisseling wordt het verzamelpunt van een intellectuele, marxistische oppositie, waar gedurende langere tijd ook Ceton, Wijnkoop, Van Ravesteyn en andere uiterst-linkse marxisten toe behoren.
37. Dit gebeurt op het zogenaamde „Verzoeningscongres van Haarlem”, dat plaatsvindt van 31 maart tot 2 april 1907.
38. Romein-Verschoor, *Omzien*, p. 200. Het moge duidelijk zijn, dat wij niet instemmen met Annie Romeins these, dat Ceton „allesbehalve een „idealist” was. Dat is naar onze mening slechts de uiterlijke schijn. Het pragmatische en nuchtere van Ceton is integendeel uitvloeisel van zijn diepe bewegendheid met de „verworpenen der aarde” van zijn tijd. Overigens wordt Ceton in april 1916 als redacteur van *De Tribune* vervangen door Henriëtte Roland Holst, wat het uitvloeisel is van het samenwerkingsverband tussen de SDP en Holsts *Revolutionair Socialistisch Verbond*, een samenwerkingsverband van linkse SDAP-leden en politiek dakloze marxisten. Ceton is sindsdien vast medewerker van het blad.
39. Naast Ceton nemen in 1919 nog twee communisten hun intrek in de Noord-hollandse Staten: G.A. Vader uit Weesp en J. Brommert jr. uit Uitgeest.
40. *Notulen van het verhandelde in de buitengewone zitting, gehouden op 2 maart en op 8, 22, 29, 30 juni en 13 juli 1920* (Haarlem, 1920), pp. 149-150.
41. Cetons positie wordt besproken op de Statenzittingen van 3 en 17 juli 1923. Met 53 tegen 15 stemmen weert men Ceton uit de Provinciale Staten. Zie *Notulenboek 1923*, pp. 164-167, 188-200.
42. *De Rode Vak-Internationale* is een samenwerkingsverband van communistische en links-socialistische vakorganisaties. De *Comintern* is het samenwerkingsverband van de communistische partijen van de wereld.
43. De informatie omtrent Cetons reis naar de Sovjet-Unie is voor het grootste deel ontleend aan archiefmateriaal aanwezig op het Gemeente-archief Amsterdam.
44. Zie hiervoor: W. van Ravesteyn, „De roman van mijn leven”, p. 434. (Ongepubliceerde herinneringen, aanwezig in het Gemeentearchief Rotterdam).
45. *Nieuwe Schiedamsche Courant*, 28.5.1921.
46. De invitatie is in het bezit van Mevr. Maria Brijnen-Ceton.
47. Emma's vader, Joseph Hess, is van beroep commissionair en hij is in september 1881 van Rotterdam verhuisd naar Amsterdam. De moeder, Helena Heumann, is geboren te Combahn in Pruisen en, net als de echtgenoot, Nederlands Israëlitisch gedoopt. Emma wordt geboren op 10 februari 1884. Ze heeft drie broers en vier zusters.
48. Mededeling Mevr. Maria Brijnen-Ceton.
49. Zie voor deze partijstrijd: G. Harmsen, *Nederlands Kommunisme. Gebundelde opstellen* (Nijmegen, 1982), pp. 67-90.
50. Van Ravesteyn is al in 1927 uit de partij en de politiek gestapt en hij zal zich geheel gaan verwijderen van het marxisme. Hoogbejaard wordt hij een bewonderaar van generaal De Gaulle. Hij sterft in 1970 op 94-jarige leeftijd. Wijnkoop blijft het communisme trouw en overlijdt in 1941 op een onderduikadres kort na de Februaristaking.
51. Zij schrijft: „Jan was nogal star zoo je weet. Wat heb ik met al dat gedoe mijn leven verknoeid. Hij gelukkig niet, was zoo sterk overtuigd”.
52. We ontlene deze informatie aan het buitengewoon tijdroevende onderzoek van de heer G. Romeijn van de Plantenziektenkundige Dienst te Wageningen. Deze heeft een groot deel van de collectie Nederlandse vlinders van Ceton voor ons opgezocht. Onze dank gaat ook uit naar Mevr. S. Ulenberg, die als directrice van de dienst toestemming voor het onderzoek verleende.
53. Mededeling van de heer P.J. Lempke, die Ceton in de dertiger jaren te Amsterdam heeft gekend.
54. *De Levende Natuur*, 37e jrg., 1933, pp. 289-294, 328-334, 357-362 (Citaat: p. 360).
55. Mededeling van de heer E.A.M. Speyer te Den Haag.

56. Brief Ceton aan Burgemeester en Wethouders van Amsterdam, 19.2.1936 (Gemeente-archief Amsterdam).
57. Zie het eerder vermelde onderzoek van G. Romeijn, waaruit blijkt dat Ceton in Albergen talloze vlindersoorten gevangen heeft. Ceton vermeldt overigens als plaats van vlindervangst Almelo, wat verklaard kan worden uit het feit, dat Albergen tegen de grens van Almelo gelegen is.
58. We danken deze informatie aan het speurwerk van de heer J.G. Klaassen te Albergen, die zowel de woonplaats van de Cetons als hun toenmalige bureu wist op te sporen.
59. Mededeling van de heer H. Altena van de gemeente Wageningen.
60. Mededeling Mevrouw Wilcke, die vier jaren dichtbij de Cetons woonde. Emma Hess krijgt in januari 1941 een beroerte, die haar rechtzijdig verlamt. Briefkaart Emma Hess aan W. van Ravesteyn, 16.2.1943.
61. *De Levende Natuur*, februari/maart 1941, pp. 178-184 en april 1941, pp. 204-208 (Citaten: pp. 178, 181).
62. Ceton heeft zich ook in de oorlogsperiode verre gehouden van elke vorm van politieke activiteit. Van enige verbinding met het ondergrondse (communistiche) verzet in Wageningen, is ons in ieder geval niets bekend.
63. Emma Hess spreekt van een „kwaadaardig gezwel van het bloed”. Brief Emma Hess aan W. van Ravesteyn, 16.2.1943. Mevr. Maria Brijnen-Ceton meent zeker te weten, dat er sprake was van longkanker.
64. Het ziekenhuis is door Keizer Wilhelm II in 1920 aan de gemeente Amerongen geschonken uit dankbaarheid voor zijn verblijf van twee jaren in deze plaats. In 1953 is het gebouw, dat op erfpachtgrond stond, afgebroken en opnieuw opgebouwd in Groesbeek. We ontleneu deze informatie aan de heer G.J. van Barneveld te Amerongen, die studie maakt van de historie van zijn woonplaats.
65. *De Levende Natuur*, 1 maart 1943, p. 174.
66. Mededeling van de heer B.J. Dijkstra te Bussum, die studie heeft gemaakt van de joodse bevolking van Hilversum.

Dr. M.H.J. Buiting,
Wittebrem 18,
3068 TM Rotterdam.

Akten van idemniteit van Waarder (6)*

door L.Cl.M. Peters

- 229 Dirkje *Verwey*. Vertr. mei 1784.
- 230 Luit *Bogert*. Vertr. 28-9-1770.
1770 uit Waarder:
- 231 Geertrui *van Vliet*. Vertr. 21-5-1800.
- 232 Thomas *Rolloos* en Neeltje *Breedijk*. Vertr. 28-2-1772.
- 233 Cornelis en Cornelis Cornelisse *Verweij*. Vertr. januari 1792.

- 234 Annigje van 't Riet en vier kinderen van *Van der Giessen*.
- 235 Marringje, Meynsje en Jan van der *Giessen*.
- 236 Jan *Spijker* en vr Engje *Hogenboom* en kind Pieter. Vertr. mei 1773.
- 237 Neeltje van der *Meijden* en twee kinderen van P. *Boer*. Vertr. (2 kinderen). 6-1-1778.
- 238 Hendrik Claasse van der *Waal*. Vertr. 28-8-1771.
- 239 Anna *Vermeul* en kind Hilligje Gerrits *de Jong*.
- 240 Jannigje Pieter *de Jong*.
1770 uit Lange Weide (ontvangen: 22 mei 1770):
- 241 Willem Jansen *Ramp*, Jan Willemse *Ramp*, Willempje *Ramp*. Vertr. 3-1-1785.
- 242 Jacob van *Leeuwen*, vr en drie kinderen. Vertr. 28-8-1771.
- 243 Hendrik *den Boggende*.
1771 uit Waarder:
- 244 Hermanus *den Hooglander*.
- 245 Barbara *Hogendonk*.
- 246 Maria Leenders *Bosman*. Vertr. 1775.
- 247 Leendert *Raamburger*. Vertr. 1775.
- 248 Cornelis *Bosman*, Aaltje *Voordouw* en haar kind Janus.
- 249 Geertrui *Kruij*.
- 250 Aafje *Bouthoorn*.
- 251 Jacobus *la Fleur*.
1772 uit Waarder:
- 252 Marringje van der *Neut*, (16 jr).
- 253 Aart van *Aalst*.
- 254 Landrijntje *Nederhorst*. Vertr. 1774.
- 255 Hilligje Gerrits *de Jong*.

- 256 Arien Gerrits *Vermeul*.
1772 uit Lange Weide (ontvangen 4 mei 1772):
- 257 Anthony *de Rooy*. Vertr. 1-11-1776.
- 258 Cornelis *Mijderswijk*.
- 259 Joannes *van Puffelen*.
- 260 Barend *Mijderswijk* en vr Neeltje *de Wit* en kinderen Jacobus, Jan, Jacob, Aaltje en Niesje. Vertr. 7-6-1779.
- 261 Pieter Teunis *Bart*.
- 262 Dirk *Donk* en vr Adriaantje *van der Wiel* en vijf kinderen. Vertr. 5-2-1776.
- 263 Baartje *Mijderswijk*. Vertr. „ook van Gerrit *Kroon*”, 30-8-1782.
- 264 Hendrik *van de Waal* en vr en kinderen Annigje en Jan. Vertr. mei 1778.
- 265 Maria *van der Kley*, (19 jr).
- 266 Abraham *Vink*. Vertr. 1-6-1778.
- 267 Huibert *Snel*. Vertr. 21-5-1800.
- 268 Neeltje *Krijger*.
1773 uit Lange Ruige Weide:
- 269 Jan Jacobse *Groen*. Vertr. 8-10-1777.
- 270 Teunis Janssen *Groen*. Vertr. 8-10-1777.
- 271 Dirkje, Annigje en Aaltje *Groen*. Vertr. 8-10-1777.
- 272 Joannes *Erkel*.
- 273 Cunder ? Corn. *Broer*.
- 274 Pieternel *de Wit*. Vertr. 11-3-1808.
- 275 Neeltje, Barbera en Trijntje *Tukker*. Vertr. 17-4-1784.
- 276 Joost Teunisse *Tukker*. Vertr. 17-4-1784.
- 277 Lijntje Hendrikse *de Vries*.
- 278 Teunis, Adriaantje en Cornelia *Barten*. Vertr. 5-2-1776.

- 279 Simon Corn. *Stolker*.
- 280 Clasina *Groen*. Vertr. 1-11-1776.
- 281 Dirkje *van Vliet*. Vertr. 5-1-1778.
1774 uit Waarder:
- 282 Elbert *van der Veer* en vr. Vertr. 6-4-1778.
- 283 Lijsje *van Ewijk*. Vertr. 1775.
- 284 Cornelis *van Cempen* en moeder. Vertr. 7-7-1777.
- 285 Joost *Erkel*. Vertr. mei 1783.
- 286 Heiltje *Verwey*.
1775 uit Lange Ruige Weide (ontvangen 4 januari 1775):
- 287 Leendert *van Dam* en vr. Aaltje *van der Schaap*.
- 288 Willem *de Vos* en vr Claasje *de Wit*.
- 289 Jan *Visser*, vr en twee kinderen.
- 290 Hendrik *den Boggende*.
- 291 Willemijntje *de Swart*.
- 292 Annigje *de Horn*. Vertr. mei 1788. Aantekening: „zie voorts 2 july 1811”.
1776 uit Waarder:
- 293 Cornelis *Gravestein*. Vertr. juli 1779.
- 294 Fredrik *Spijker*.
- 295 Caatje *Swart*.
- 296 Hendrik *Snel*. Vertr. 9-12-1797.
- 297 Marrigje *Nielmeyer*.
1777 uit Waarder:
- 298 Jacob Hendrikse *Zaal*. Vertr. 3-5-1779.
- 299 Willemyna *van Broekhuizen*. Vertr. 3-5-1779.

- 300 Willem *van der Neut*, vr en acht kinderen „waarvan drie onder Hekendorp”.
- 301 Ary *Lelyveld*. Vertr. nov. 1781.
- 302 Grietje *Schalken*. Vertr. 7-6-1779.
- 303 Jannigje *Boer* en drie kinderen, Clasina, Magheltje en Marringje. Vertr. 1-10-1795.
1777 uit Lange Ruige Weide (ontvangen 17 december 1777):
- 304 Isaak *Visser*. Vertr. sept. 1780.
- 305 Trijntje *Verduin*. Vertr. sept. 1780.
- 306 Marringje Corn. *Verkouter*. Vertr. febr. 1779.
- 307 Jan *Breedijk*.
- 308 Aaltje *Mijderswijk* en kind Elizabeth.
- 309 Cornelis *Breedijk*. Vertr. 15-3-1799.
- 310 Aaltje *Schieveen* en drie kinderen, Sier, Hendrik en Elizabeth *van Hees*. Vertr. mei 1780.
- 311 Jan *van der Wal*. Vertr. mei 1784.
- 312 Cornelia *Voordouw*. Vertr. mei 1784.
- 313 Jannigje *van Vliet*. Vertr. 2-4-1792.
- 314 Pieter en Samuel Janse *Quakkelstein*. Vertr. juli 1784.
- 315 Jan Maartens *Blanken*.
- 316 Wijntje Jacobs *Karsbergen*. Vertr. april 1782.
- 317 Cornelia Janse *Blanken*. Vertr. april 1782.
- 318 Maarten en Adriaan *Blanken*. Vertr. 1-12-1788.
- 319 Joanna *Blanken*. Vertr. 4-12-1786.
- 320 Jan Janse *van Dam*.
- 321 Geertje Janse *den Bouw*. Vertr. 28-6-1805.
- 322 Zeven kinderen van Jan *van Dam*.

(wordt vervolgd)

* Eerdere gedeelten van deze akten verschenen in Heemtijsdinghen, 25e jaargang nr 2. (juli 1989) e.v.

